

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Васильєва І. В.,
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,
ivafilos1403@gmail.com

ХРИСТИАНСЬКА ФІЛОСОФІЯ СВТ. ЛУКИ В КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ

В історії вітчизняної духовної культури і медицини особливе місце займає постать видатного випускника медичного факультету Київського університету Св. Володимира доктора медицини, професора В.Ф. Войно-Ясенецького, Архієпископа Симферопольського і Кримського свт. Луки (1877-1961).

Роздуми над життям і творчістю цієї легендарної особистості в трагічній історії ХХ ст. спонукають поставити питання: чому сьогодні переважають презентації постаті В. Ф. Войно-Ясенецького як представника виключно російської культури, російської православної традиції, хоч його життя, духовне і професійне становлення було нерозривно пов'язано з Україною?

Валентин Феліксович народився у Керчі, у сім'ї провізора Фелікса Станіславовича Войно, який походив із стародавнього, збіднілого польського дворянського роду й був римо-католиком. Наприкінці 80-х рр. родина Войно-Ясенецьких переїхала до Києва, оселившись у самому центрі міста, на Хрещатику, де пройшла юність та молодість майбутнього святителя Луки. Принципово важливим є те, що формування внутрішнього, смислового архетипу особистості В.Ф. Войно-Ясенецького відбувалося в єдності з культурно-історичним і природним простором Києва, тим духом софійності, «... де символізм, де імператив вічності, віра в цінність життя і смерті» [1, с. 33]. «В цей час, – відзначав В.Ф. Войно-Ясенецький в автобіографії, описуючи свої юнацькі роки в Києві, – вперше проявилась моя релігійність. Щодня, а іноді й двічі на день я їздив до Києво-Печерської Лаври, часто бував у київських храмах і, повертаючись звідти, робив малюнки того, що бачив у Лаврі та храмах... Я пішов би шляхом Васнецова і Нестерова, оскільки вже тоді яскраво визначився основний релігійний напрям у моїх заняттях живописом» [2, с. 34].

Проте, попри бажання поступити до Петербурзької Академії мистецтв, Валентин Феліксович, в результаті складних роздумів і душевних коливань, прийняв рішення присвятити своє життя медицині. В автобіографії «Я полюбив страждання...» він описав мотивацію свого вибору: «Я не в праві займатися тим, що мені подобається, але зобов'язаний займатися тим, що потрібно людям, котрі страждають» [2, с. 34]. У 1899 р. він поступив на медичний факультет Київського університету св. Володимира, який з відзнакою закінчив у 1903 р.

Саме в стінах медичного факультету Київського університету св. Володимира, який пізніше був реорганізований у Київський медичний інститут (1921 р.), Національний медичний університет (1995 р.) розпочалося професійне становлення Валентина Феліксовича як лікаря. Незважаючи на відразу до природничих наук та яскраво виражений інтерес до гуманітаристики, особливо богослов'я, філософії, історії, йому вдалося застосувати свої гуманітарні,

мистецькі здібності при вивченні фундаментальних і клінічних дисциплін. «Із митця, який не вдався, я став митцем в анатомії та хірургії» [2, с. 37]. Цьому сприяли не тільки наполегливість, сила волі В.Ф. Войно-Ясенецького в опануванні предметів, які спочатку були не до душі, а й своєрідна «гуманістична аура», спрямованість на надання студентам-медикам ґрунтовної університетської освіти, яка простежується в історії цього навчального закладу. Тому не випадково серед випускників медичного факультету Київського університету св. Володимира, КМІ, НМУ імені О.О. Богомольця, чимало особистостей, які відомі своїми досягненнями й в різних сферах гуманітаристики, мистецтва: М. Булгаков, Ю. Щербак, Е. Ліхтенштейн, В. Коротич, Г. Аронов, А. Радзіховський, Ю. Віленський та ін.

Саме з Україною були пов'язані й останні роки земного шляху свт. Луки. Понад 15 років він очолював Кримську єпархію Православної Церкви.

Валентин Феліксович залишив вагомий внесок в історію медицини. В 1915 р. видав книгу «Регіонарна анестезія», яку в 1916 р. захистив як дисертацію й отримав ступінь доктора медицини. Був нагороджений Варшавським університетом премією імені Хойнацького за кращу роботу, що прокладає нові шляхи в медицині. За його книгою «Нариси гнійної хірургії» (1923 р.) навчалося багато поколінь хірургів. В. Ф. Войно-Ясенецький одним із перших в історії медицини здійснив пересадку органів тварини людині (1924 р.), протягом всього свого нелегкого, скоріше трагічного життя, полегшував страждання, врятував життя багатьох людей. Офіційним визнанням владою заслуг його видатних досягнень в галузі медицини, було нагородження Сталінською премією I ступеня за наукову розробку нових хірургічних методів лікування гнійних захворювань і поранень, що містяться у наукових працях «Нариси гнійної хірургії» і «Пізні резекції при інфікованих вогнепальних пораненнях суглобів» (1946 р.).

Важливе значення для сучасної гуманітаристики мають дві фундаментальні богословсько-філософські праці В.Ф. Войно-Ясенецького, роботу над якими він почав ще у 20-х роках, вирішивши прийняти сан священника, а завершив у 1947 р. («Дух, душа і тіло») і 1954 р. («Наука та релігія»). На основі інтеграції теологічних, природничонаукових і філософських підходів, причацання Істині шляхом багаторічного мучеництва та страждань, Владика пророче обґрунтував ідеї, які мають особливе значення в умовах сьогодення.

Ідея діалогу науки та релігії. Взаємовідносини релігії та науки мали складну, часто драматичну історію: від інтеграції до протистояння, від моделі конфлікту, що є домінуючою на етапі класичної науки, моделі незалежності науки і релігії, притаманної етапу некласичної науки до моделі діалогу, котра властива постнекласичній науці та філософії.

В «Науці та релігії» у часи войовничого богоборства свт. Лука доводить необґрунтованість атеїстичної міфологеми про несумісність науки та релігії у гносеологічному та антропологічному аспектах. Наука та релігія є автономними сферами пізнавальної діяльності людини. Якщо наука постає як система знань про явища, що спостерігаються, прояви життя, природи (феномени, а не ноумени), то релігія як відношення до Абсолюту, Бога є трансцендентною формою осягнення людиною дійсності. «Вже тому наука не може заперечувати буття Бога, оскільки ця тема знаходиться поза її компетенції, як і вся сфера

сутностей» [3, с. 41]. Серед джерел упереджень стосовно суперечності науки релігії В.Ф. Войно-Ясенецький відзначає поверховість знань як в галузях науки, релігії, так і філософії, особливо гносеології, змішування науки з думкою окремих вчених тощо.

Питання меж наукового пізнання актуалізується у сучасному богословському, філософському та біоетичному дискурсах, зокрема, в контексті «небезпечних знань», пов'язаних з науково-технічним прогресом, розвитком біомедичних технологій та ін. На думку Х. Бергольйо (папа Франциск), наука має свою автономію, яку слід заохочувати. «Але будьте обережні: коли автономія науки не ставить собі меж і заходить занадто далеко, вона може втратити контроль над власним творінням. Потрапивши до пастки власної гордині, людина створює чудовиськ, які можуть вирватися з-під її влади» [4, с. 142].

Антропологічний аспект досліджуваної проблеми пов'язаний зі зверненням до внутрішнього, суб'єктивного світу людини. Свт. Лука виходить з того, що потреби в релігії та науці є потребами людського духу, які коріняться у надрах людської природи. Надзвичайно актуальною в контексті сучасного гуманітарного дискурсу є думка автора «Науки та релігії» про необхідність віднайти гармонію між ціми потребами у духовному розвитку людини, оскільки йдеться не про теоретичне питання, а про життя та смерть... [3, с. 33, 80].

В процесі духовного становлення людини неодмінно постає проблема вибору між Єрусалимом та Афінами (Л. Шестов), між приматом віри і філософування, раціонального мислення, між внутрішнім пріоритетом *credo* або *cogito*. Це і є два різних, але невіддільних підходи до буття. І якщо традиція філософування, наукового мислення є свідченням «*Cogito, ergo sum*», то і віруюча людина має право на «*Credo, ergo sum*». Без думки, без віри буття як таке не сприймається і не є внутрішньо достовірним. Знання без віри є мертвим, оскільки «сама віра надає силу знанню», «пробуджує й заохочує дух дослідження». Водночас не тільки пізнання містить у собі певні моменти віри, віра обов'язково містить процеси споглядання, пізнання та їх результати. Для того, щоб вірити, слід знати у що віриш. «Нам потрібні живе знання та зряча віра, і лише їх синтез та нерозривний зв'язок відкривають можливість творчого життя. Оскільки творять мудрі, які натхненні вірою» [3, с. 80].

В основі християнської антропології свт. Луки лежить підхід до людини в її цілісності як духовно-душевно-тілесного творіння («Дух, душа і тіло»), який має методологічне значення в філософії медицини, біомедичній етиці тощо. Як відомо, протягом всієї історії об'єктом дослідження медицини була й є людина, а предметом – ті аспекти життєдіяльності людини, які представлені її здоров'ям та хворобою, нормою та патологією в усьому різноманітті її зв'язків з екосоціумом» [5, с. 265].

Різним культурно-історичним епохам притаманні специфічні уявлення про здоров'я, детерміновані загальним станом суспільства, культурою, системою цінностей тієї чи іншої доби. В історії людства простежується наступна трансформація моделей здоров'я: міфологічна, Божественна (релігійна), біомедична, соціомедична. Ці моделі існують передусім як феномени практичної свідомості, що уможливує їх паралельне існування, включаючи й в умових сучасного суспільства [6, с. 56]. Сьогодні все більше науковців звертає увагу

на необхідність подальшої трансформації соціомедичної моделі здоров'я на основі холистичних підходів, врахування цілісності, багаторівневості людини як біопсихосоціальної і духовної істоти, в єдності її взаємодії з соціальним і природним середовищем.

Становлення нової холистичної (інтегративної) парадигми здоров'я на засадах плюралізму, методології синергетики зумовлює необхідність використання всього позитивного, перевіреного історичним досвідом і практикою людини, що було притаманно попереднім уявленням про здоров'я.

Релігійна модель здоров'я є достатньо актуальною у сучасному суспільстві, враховуючи позитивну динаміку релігійності населення у багатьох країнах, включаючи й Україну. Сьогодні Україна займає 11 місце в Європі за релігійністю, третя населення країни, за оцінками соціологів, є дуже релігійними [7]. Достатньо високим є рівень довіри українців до церкви і духовенства: 13,9 % «повністю довіряють», 35,8 % – «переважно довіряють» [8, с. 130].

Серед змістовних ознак Божественної (релігійної) моделі здоров'я слід віднести, по-перше, цілісний підхід до людини, який має суттєві переваги перед односторонніми біологізаторськими або соціологізаторськими підходами, які є неприйнятними для розробки сучасної методології здоров'я.

У фундаментальній праці: «Дух, душа і тіло» свт. Лука відзначає нерозривний зв'язок між духом, душею і тілом, їх поєднання при житті людини в єдину сутність. Разом з тим розрізняються смертні елементи душевної діяльності, що пов'язані з життям тіла (власне душевні, психічні процеси) і вищі прояви духу – «дихання Вседержителя», з якими у людини пов'язані самосвідомість, воля, трансцендентальні аспекти буття. Слід відзначити, що триадична модель людини, яка покладена в основу філософсько-богословського дискурсу свт. Луки ґрунтується на Святому Письмі, посланнях ап. Павла, представлена в християнській теології І.Златоустом, П.Пустинником, І.Брянчаніновим, А.Сурожським та ін. Слід відзначити й праці багатьох філософів (М.Бахтін, Л.Буева, С.Кримський, В.Франкл, А.Алексєєнко та ін.), в яких розглядається власне душевні (психічні) та духовні процеси та стани; духовність розглядається як сутнісна ознака людини, яка пов'язується зі «смысловими вимірами людського буття» (М.Бахтін), створенням людиною в режимі трансценденції «нових небес» і «нової землі», тобто свого особистісного світу (С. Кримський).

Триадична модель людини достатньо ґрунтовно представлена й в сучасній християнській антропології, яка сформулювала поняття «тілесної особи» – не може існувати людська особа, яка б не була одночасно «я»-тілесним і «я»-духовним. Отже, тіло людини не є чимось відокремленим від її «я», воно становить цілісність особи, є умовою життя в світі. Папа Іоанн Павло II писав про «одухотворене тіло» і «втілеснений дух» [9, с. 19].

Сутнісною ознакою релігійної моделі є й обґрунтування Божественної, духовної природи життя і здоров'я людини, гріха як метафізичного підґрунтя її хвороби, страждань і смерті. В.Ф. Войно-Ясенецький відзначав: «За законом гріха та спадковості хвороба та смерть є закономірними. Але за первісним помислом, коли ще не було гріха – людина була створена для життя («человек» имеет «чело вечности»), і коли усувається причина, що викликає смерть (цією причиною є гріх), тоді знову поновлюється дія божественної творчої сили» [3, с. 54].

В християнській духовній традиції недуга постає як знаряддя Божого Промислу, яка може бути не тільки засобом покарання людини за гріхи, а й випробуванням її віри, відданості (Іов), «бути не на смерть, а на славу Богу...» (Ін. ІІ:4), бути засобом попередження гріха (2 Кор. 12:7-10), засобом духовного зцілення людини. Останнє смислове призначення хвороби найбільш повно представлено у богословському та релігійно-філософському дискурсах. На думку православного філософа Івана Ільїна, «Бог надсилає нам недугу для того, щоб ми одужали, – як шлях до здоров'я людини. Тому хвороба є ніби таємничий запис, який нам потрібно розшифрувати: у ньому записано про наше попереднє, невірне життя, і потім про нове, прийдешнє мудре і здорове життя. Цей «шифр» ми повинні відгадати, розтлумачувати і здійснити.

В кожному з нас закладена здатність здійснювати задуману Богом гармонію духа, душі та тіла... кожному з нас даний таємничий будівничий і Лікар, покликаний до здійснення цієї гармонії» [10, с. 572].

В цьому контексті в християнській філософії проблема здоров'я та хвороби набуває екзистенціальних, ціннісних вимірів. К. Ясперс характеризував тяжку хворобу, загрозу смерті, рокові випадковості як межові ситуації людського існування, які пробуджують людину від духовного сну, швидкоплинної суєти буденності, стимулюють її здатність відрізнити суттєве від другорядного. У таких ситуаціях людина виходить за межі власне «внутрішньої картини хвороби» на рівень духовної рефлексії, переживання всього свого життя як за вертикаллю (відношення до Бога, Абсолюту), так і у горизонтальній площині: ставлення до ближнього (інших людей) і до самої себе, оцінка своєї особистості, власних бажань, думок, дій та вчинків тощо. Йдеться про такі екзистенціали людського буття як віра, надія, любов, свобода та відповідальність, завдяки чому людина стає здатною до самоперетворення, духовного самовдосконалення.

Вищезазначені підходи мають важливе значення не тільки в теоретичній, а й в практичній медицині. В.Ф. Войно-Ясенецький обґрунтував необхідність відповідного цілісного підходу лікаря до хворого, який повинен зцілювати, тобто повертати людину до цілісності як духовно-душевно-тілесного творіння. Велике значення він надавав психотерапії як духовному впливу лікаря на хворого, індивідуальному підходу в медицині. Сьогодні широко відомими слова Владики Луки: «Для хірурга не повинно бути «випадку», а є тільки жива, страждаюча людина».

Література:

1. Кримський С. Софія Київська. Ефект високого неба. Монологи про софійність та життя / С. Кримський // Україна incognita. – К.: Факт, 2003. – С. 27-43.
2. Архиепископ Лука (Войно-Ясенецький) «Я полюбил страдание...» Автобиография / В.Ф. Войно-Ясенецький Дух, душа и тело. – К.: ВД «Авіцена», 2010. – 208 с.
3. Войно-Ясенецький В.Ф. (Святитель Лука). Наука и религия / В.Ф. Войно-Ясенецький. – Симферополь: ОАО «Симферопольская городская типография» (СГТ), 2009. – 160 с.

4. Хорхе Бергольо, Авраам Скорка. На небі і на землі. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА. – 217. – 264 с.
5. Хрусталеv Ю.М., Царегородцев Г.И. Философия науки и медицины / Ю.М. Хрусталеv, Г.И. Царегородцев . – М.: ГЭОТАР. – Медиа, 2007. – 512 с.
6. Васильева І.В. Людина у релігійному вимірі: монографія. / І. В. Васильева. – К.: Книга плюс. – Херсон: ПП Кальченко, 2010. – 345 с.
7. Украина на 11 месте в Европе по религиозности населения / [Онлайн ресурс] – Режим доступа: https://24tv.ua/ru/ukraina_na_11_meste_v_evrope_po_religioznosti_naselenija_n1075900
8. Стан сучасного українського суспільства: цивілізаційний вимір / [О.Г. Злобіна, Н.В. Костенко, М.О. Шульга та ін.]; за наук. ред. М.О. Шульги. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2017. – 198 с.
9. Giovanni Paolo II. Lettera Enciclica Evangelium Vitae. – Citta del Vaticano, 25 marzo. – 1995. – 190 p.
10. Ильин И. Религиозный смысл философии / Иван Ильин. – М.: Изд-во АСТ, 2003. – 694 с.

Луптакова М. В.,
Карлов Университет в Праге
luptakm@seznam.cz

БОГОСЛОВИЕ КАК МЕДИЦИНСКАЯ НАУКА

Профессор Иоанн Романидес как-то сказал в своих лекциях, что если бы пророческий иудаизм и христианство как его преемник впервые появились на свет в двадцатом веке, то их, вероятно, охарактеризовали бы не как религиозные учения, но как медицинские науки, родственные психиатрии, чье распространение в обществе связано с их успехами в излечении различных стадий болезни частично поврежденной человеческой личности. Их ни в коем случае нельзя было бы воспринимать как религии, которые при помощи различных магических приемов и верований обещают бегство от некоего, якобы материального, мира зла и лицемерия в некий, якобы духовный, мир безопасности и успеха [5].

Христианство является, по сути, наукой, которая лечит, то есть неким психотерапевтическим методом и курсом. То же самое следует сказать и о богословии – это не философия, но по существу курс терапии. Именно так понимали задачу и назначение богословия святые отцы, и развивая святоотеческое наследие, христианские мыслители современности, используя достижения современной психологии и психиатрии, открывают новые подходы к лечению психических расстройств и решению пресловутых «психических проблем». Православная психотерапия, вскрывающая подлинную связь между душой, умом, сердцем и мыслью, их болезни и лечение, и православная психопатология, указывающая на страсти как на источник психических, душевных страданий и отклонений – сегодня